

BÁCSORSZÁG

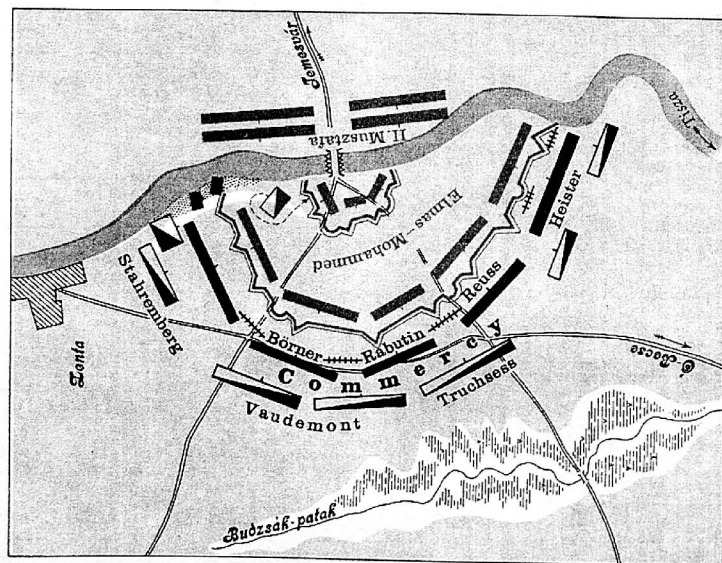
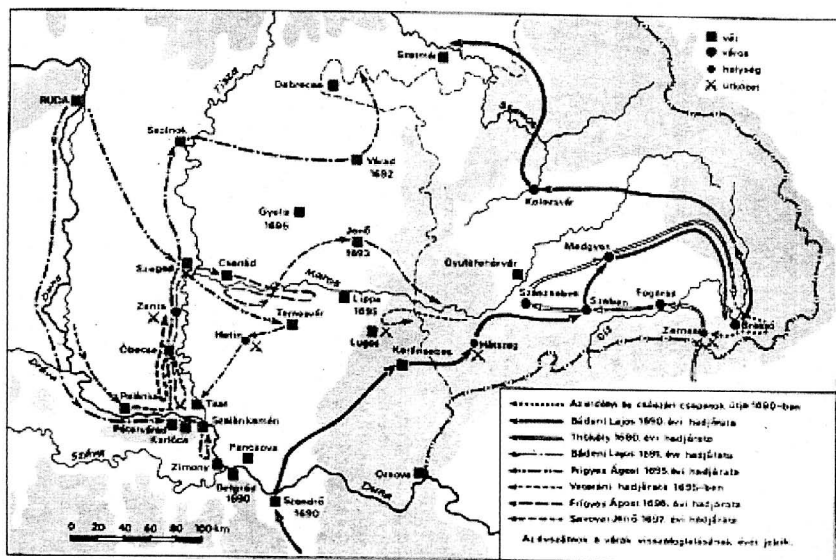
III. évf., 9. szám
1997. szeptember 4.

Vajdasági
honismereti
szemle

TARTALOM

A zentai csata
300. évfordulója:
1697–1997
szeptember 11.

Savoyai Jenő herceg, „zentai győző”

MONTECUCCOLINAK (1609–1680), a XVII. század egyik legjelentősebb és legnagyobb katonai teoretikusának 1704-ben, halála után Kölnben kiadott „Della guerra col Turco in Ungheria” (A magyarországi török háborúkról) című művének első fejezetében találjuk az alábbiakat:

I. A háború olyan tevékenység, melyben mindkét fél minden eszközzel kárt akar okozni a másiknak.

II. A háború lehet kül- vagy belháború, támadó vagy védő, tengeri vagy szárazföldi – a személyek, a módszer és a hadszíntér különbözőségei szerint.

III. A győzelmet felkészítéssel, elhatározásokkal és hadműveletekkel lehet kivívni.

IV. E tényezők mindegyikében az időt, a helyet, a fegyvereket és egyebeket figyelembe véve, adódnak természetes vagy szerzett előnyök és hátrányok, melyek az ellenség legyőzését megkönnyítik, illetve megnehezítik.

V. A felkészítés kiterjed az emberekre, a tüzérségre, a lőszerre, az élelemre, a málhára, valamint a pénzre.

VI. Az elhatározást az erőviszonyok, a terep és a cél szabja meg, aszerint, hogy mit akarunk: támadni, segítséget nyújtani vagy védekezni?

VII. A hadműveleteket – a menetet, a táborozást és a harcot – céltudatosan, titokban és gyorsan hajtsuk végre.

Zseniális rövidséggel fektette le az eredményes hadakozás lényegét. Amennyiben, akárcsak felületesen is, párhuzamba állítjuk a fentiekkel Savoyai Jenőnek katonai pályafutása során elért eredményeit, úgy veszünk észre, hogy szinte minden egyes hadjárata során szóról szóra követte a Montecuccoli által lefektetett nézeteket, tanácsokat. Különösképpen érvényes ez a zentai és a hochstádti csata esetében. Meg kell hagyni (és azt szándékosan vagy véletlenül Montecuccoli kihagyta), egy csata kimenetele adott esetben előre nem látható körülményektől, mondjuk ki, szerencsétől is függhet. Jenő herceg tudása, bátorsága és vakmerősége mellett soha nem volt hiány a szerencsének.

1663. október 18-án született Párizsban, hercegi-grófi környezetben, és már tizenéves korában XIV. Lajos (1638–1715) király udvarában forgolódott. Nem volt daliás termetű, sőt közmondásos volt fejletlensége, amiért arról a szándékáról, hogy katonai pályára lépjen, a király le akarta beszélni és azt javasolta neki, legyen pap, tekintve, hogy igen eszes fiatalember volt. A pelyhédés szakállú, 20 éves ifjú inkább elutazott Bécsbe, ahol mégiscsak kato-

na lett. Már 1683-ban harcol a török ellen és szeptember 12-én tevőlegesen részt vesz Bécs felmentésében. Buda 1686. szeptember 2-i diadalmán felszabadítása volt a következő állomás és hasznos tapasztalat. Egymás után következtek ezután a hírnévhez, előrehaladáshoz szükséges haditettek: Belgrád elfoglalása, a franciák ellen a Rajna mellékén és Itáliában folytatott hadjáratok. 1693-ban az egykor eltanácsolt, 30 éves hadfit tábornaggá lépteti elő a császár, 1696-ban pedig Lipót (1640–1705) megteszi a török háborúban résztvevő csapatok fővezérévé. Ezután éri el legnagyobb, európai viszonylatban is messze kiemelkedő katonai sikerét – Zentánál döntő győzelmet arat a török szultán egyesített seregei felett (1697. szeptember 11.). Az egész keresztény Európa ünnepli, miközben az irygek ármánykodásai ellen kell védekeznie. A császár méltányolja a Habsburgokért tett szolgálatait, jól jövedelmező birtokokat ajándékoz neki (a vadállományáról híres Csepel-szigetet és nagy földterületeket Baranyában).

Közben újabb és újabb feladatok várják. 1701/2-ben a spanyol örökösödési háború eseményeinél vesz részt, előbb szerény, később átütő sikerrel; 1704-ben Hochstádt közelében, megoldhatatlannak látszó problémák közepette fényes fegyvertényvel gyarapítja gazdag sikeresorozátát. Harcol még Itáliában, Belgiumban (itt helytartóvá nevezik ki). 1716. augusztus 5-én Pétervárad alatt ismét győzelemre viszi csapatait a török ellen. Még az év októberében elfoglalja Temesvárt és a következő évben visszafoglalja Belgrádot is, amivel kikényszeríti a pozsarévi béke előnyös feltételeit.

Az állandó katonáskodás nem tudta elnyomni benne a kultúra iránt érzett hajlamokat: a Bécsben levő Belvedere kastélyában páriát ritkító festménygyűjteményt létesít és gazdag könyvtárat hoz létre. Levelezést folytat Leibnitzel (1646–1716) és Montesquieuvel (1689–1755), anyagilag támogatja Rousseaut (1670–1741).

Rosszakaró irygei újabb hadjáratot indítanak ellene, árulónak bélyegzik. Védekezni kényszerül VI. Károly (1685–1740) előtt. Oregén, fáradtan még egyszer szerepet vállal a lengyel örökösödési háborúban, és két évre rá, 1736. április 21-én Bécsben meghal.

Első nagy életrajza 1858-ban jelenik meg három kötetben. 1865-ben Bécsben lovaszobrot állítanak neki, 1899-ben 20 kötetes mű jelenik meg hadjáratairól, 1900-ban Budán, a királyi vár kertjében avatják fel második lovaszobrot, azt, amelyet Róna József (1861–1939) a zentai polgárok megrendelésére készített, azzal a céllal, hogy Zentán állítják fel. Ebből azonban nem lett semmi. (Lásd: Balassy Ildikó: Zentai szobor a budai várban! Bácsország, I. évf., 1. szám, 1995. június 8., 5. old.)

Savoyai Jenő herceg a zentai csatában, 1697. szeptember 11. (A. H. Hallgrímsson, 1858)

Zentaiak a zentai csatáról

AZ 1697. évi zentai csatáról napjainkig számos történeti munka jelent meg, ezek között zentai szerző tollából, önálló kiadványként csupán egy, Dudás Gyula dolgozata. „A zentai csata. Monográfiai részlet Zenta város történetéből” címmel kiadta Schwarz Sándor könyvkereskedő és nyomdatulajdonos Zentán, 1885-ben. Ezt a munkát, valamelyest átdolgozva, Dudás beiktatta Bács-Bodrogh vármegye egyetemes monográfiája Zomborban, 1896-ban kiadott I. kötetébe is, „Felszabadulás a török uralom alól” cím alatt, a 270–318. oldalakon, Iványi István társszerzőségével.

Az időrendben következő munka, bár a zentai csatával részletesen foglalkozik, mégsem erre, hanem annak győztes hadvezérére vonatkozik. Ezt „megbírázoló források alapján” Balog Károly György zentai ügyvéd írta „Történet-politikai tanulmányok Eugen Savoya hercege életrajzához” címmel. Kiadták 1891-ben Klenöczy és Bíró zentai nyomdatulajdonosok. Ez a dolgozat magát a csatát nyolc oldalon (41-48) tárgyalja, következményeit a karlócai békéig még hét oldalon (49-55). A dolgozat mellékletét képezi a herceg arcképe mellett az 1697. évi hadjárat térképe és a zentai csata térja. Mindebből kitűnik, hogy a dolgozat hangsúlyos része a zentai csata leírása.

A harmadik munkát a csata 200. évfordulóján Szárics Bertalan, ugyancsak zentai ügyvéd írta „Szavoyi Eugén herceg zentai győzelme” címmel, feltehetőleg Dudás Gyula felkérésére, aki ekkor a Bács-Bodrogh Vármegyei Történelmi Társulat titkára, s Évkönyvének szerkesztője volt. Az Évkönyv XIII. évfolyamának III. füzeteiben Zomborban jelent meg 1897-ben, a 105-115. oldalon. E rövid, alig 10 oldalas munka részben túlnó címén, mivel nem csak Savoyai 1697. évi, hanem Veterani 1686. évi Zenta környéki győztes csatáit is vizsgálja (ezeket nevezi a helytörténeti irodalom „első” zentai csatának).

A negyedik dolgozatot Ivan S. Pavlović tábornok írta szerb nyelven „Ütközet Zentánál (Bitka kod Sente) címmel. A Književni Sever Zentának szentelt, 1935. évi XI. évfolyam július-novemberi füzeteiben jelent meg – amelyet Milivoj Knežević, a zentai gimnázium tanára és igazgatója szerkesztett – a 277-283. oldalon, és különnyomat gyanánt is, „Građa za istoriju Sente”, azaz „Anyaggyűjtemény Zenta történetéhez” címen. A dolgozat forrásokként német és angol szerzőkre, általános had- és birodalomtörténeti munkákra hivatkozik.

A csata ötödik, máig utolsó zentai szerzőtől eredő leírása Fábri Jenő zentai lelkész nevéhez fűződik. Dolgozata „Zenta a török uralom alatt” a Monográfia Füzetek 8. számaként (Građa za monografiju Sente, sveska broj 8) Zentán jelent meg 1967 márciusában. Ennek hatodik fejezete „A második zentai csata (1697)” címet viseli (21-25. oldal); de a következő fejezetek is lényegében a zentai csata jelentőségével, következményeivel foglalkoznak (26-39. oldal).

A zentai szerzők között külön figyelmet kell szentelni Dudás Gyulának, akinek dolgozatát a későbbi kutatók forrással felhasználták, s aki helyi forrásokul csak a szájhagyományokat, illetve a saját megfigyeléseit (1884-ben ásatásokat is végzett a sáncok helyén – lásd dolgozata 51. jegyzetét) használhatta fel; egyéb-

ként a feldolgozásokra a publikált forráskiadványokra, kisebb részben eredeti levéltári iratokra támaszkodott. Ezen források közül különösen nagy értékű: Savoyai Jenőnek a csatáról írt tudósítása I. Lipót császárhoz. Ezt a Zenta és Kanizsa közötti táborban 1697. szeptember 15-én keltezett, francia nyelven írt hadjelenést, a zentai csata legelső leírását Savoyai egyik tisztje, Dietrichstein ezredes vitte fel Bécsbe, ahonnan már szeptember 19-án – spanyol fordításban! – küldi el másolatát a bécsi spanyol követ királyának Madridba. Ha más nem, úgy ez a tény meggyőzően bizonyítja Savoyai jelentőségének történeti értékét.

A Savoyai jelenést természetesen német nyelvre fordíthatták le legelőször (a spanyol követ német nyelvűnek mondja az eredeti, azaz azt, amelyről ő a spanyol fordítást készítette), majd a többi nyelvekre. Magyar fordítása is van, nem tudjuk, ki és mikor készítette, viszont ismerünk egy zentai kiadást, amelyet Dudás Andor városi tanácsos nyomtatott ki a Zentai Hírlap nyomdájában sine dato, azaz keletésé nélkül, egy 14 oldalas, A6 formátumú füzetekeskében. A csata mindmáig legfőbb leírását a 7-11. oldalon olvassuk, de a döntő mozzanat mindössze egy bekezdésbe befér:

„A balszárny és a bal tartalék zászlóalj elvették az ellenségnek a híd felé való visszavonulási útját s erre borasztó vérengzés következett úgy a sáncokban, mint a hídnál és a vízben, hova az ellenség egy része azon hitben vetette magát, hogy átmenekülhet. A katona annyira fel volt dühödve, hogy csaknem senkinek sem adott kegyelmet, jölehet találkoztak egyes basák és tiszték, kik sok pénzt ajánlottak; és innen van, hogy oly kevés foglyunk esett, kik szintén csak utóbb a hálóttak közül és a hidhajókból hoztattak elő és csak ezektől tudtam meg, hogy az egész ellenséges gyalogság az innessz oldalon volt, a túlsón pedig nem több, mint csupán a szultán őrizetére rendelt pár ezer ember; annál inkább hihető tehát, hogy ez a vereség sok ezerre ment, mert a tulajdonlala nem jutott át több 2000-nél.”

A zentai csata tárgyi emlékeiből jutott bőven a bécsi és más európai múzeumoknak, hadtörténeti gyűjteményeknek, akár közvetlenül a hadszákmányból, akár a későbbi leletekből. Mert még maga Dudás Gyula is talált 1884-ben a kiásatott sáncfenéken fegyvereket, csontokat, lövedékeket. Ezek az akkor megkezdett zentai múzeumi gyűjteménybe, majd a Zentai Múzeum megalakulásakor annak tematikus gyűjteményébe kerültek. A csontokról Dudás úgy véli, hogy a halottak egy részét a sáncokba temették. De a nagyobb kotrási, partépítési munkálatok azóta is, még a közelmúltban is, hoztak felszínre a csata maradványainak vélhető leleteket.

A csata levéltári emléikei legnagyobb részben a bécsi hadi levéltár birtokolja, de az újabb levéltári kutatások kimutatták, hogy még a távoli „kődös Albion” levéltárai is rendelkeznek a zentai csatára vonatkozó forrásokkal. A zentai levéltár – úgy tűnik – a legszegényebb. Hála a másolótechnika fejlettségének, gyűjthet hasonmásokat.

A zentai csata néhány szereplőjéről

MA MÁR tudjuk, hogy a csata kimenetelét több tényező befolyásolta, s Savoyai Eugen győzelme a törökök feltett számszemszerű volt. Sajnálatos úgy az utókor, mint a történetírás számára, hogy – a jelentősebb tiszteket leszámítva – kevés részvevő nevét ismerjük, hiszen a maguk módján mindannyian hozzájárultak a diadalhoz. Vannak olyanok is, akiknek nevét időnként „fel kell melegíteni”, mert hajlamosak vagyunk arra, hogy minden dicsőséget a hadvezetés számlájára írjunk.

Boér Simon szerencsése

Gárdonyi Géza (1863–1922) az egri várvédők hősi helytállásáról szóló Egri csillagok című regényében szerepeltet egy török gyűrűt is, amely a soka sajátos módján befolyásolta egyes szereplők sorsának alakulását. Nos, a zentai csatában is felbukkan egy ilyen tárgy, igaz, nem talizmán, hanem a török birodalmi pecsét.

A zsákmány egyik érdekese tárgya, melynek megtalálása folytán a nagyvezér eleste is bizonyossá lett, a birodalmi pecsét volt, melyet Mohamed nagyvezér szokás szerűleg nyakában hordott. E gyűrűről Eugen is megemlékezik a császárhoz intézett tudósításában, sőt kijelenté, hogy magának tartja fenn a szerencsét, hogy azt a császárnak átnyújthassa. A jól értesült egykorú Cserey így ír e tárgyrban: Olt vesze mind a janicsár aga, mind sok basákkal együtt maga is a fővezér, kinek nyakából, mikor a holttesteket fosztogatnák -, egy muskotályos a császár arany pecsétjét levoná s Boér Simon, ki ekkor Rabutin mellett Erdélyből tábori commissarius vala, meglátván a pecsétet, a muskotályostól felváltá és Eugenius ghhez vivén, ott ismerék meg, hogy az a török császár pecsétje, s arról tudták meg, hogy a fővezér elest; használná is Boér Simonnak, mert a fogarasi főkapitányságot adák neki annakutána. E pecsét ma is a bécsi császári kincstárban őrzetik.

Az idézetből kiténik, hogy Boér Simon (1661–1729) jómagya is megtamogatta szerencsét, azaz felismerte a pecsét jelentőségét, nem hagyta elkallódní, megvette a „muskotályostól”, majd sikerült rangra, hivatalra váltania azt. Róla egyébként tudjuk azt is, hogy a fogarasi Boér-család egyik leszármazottja.

Azonos nevű nagypja Bethlen Gábor (1580–1629) udvarán élt, ő maga pedig a zentai csatában tűnt ki, s alapozta meg jövőjét, valószínűleg nemcsak a pecséttel való közzjátéknak köszönhetően, hanem bátor helytállásával is.*

Hátterszereplők

1697-ig Ausztriát anyagilag szinte teljesen kimerítette a két fronton való hadakozás. Ilyen állapotban érkezett a hír az újabb török csapatösszevonásokról. A hadipénztár több forrásból való feltöltése nehézkesen haladt. Így I. Lipót (1640–1705) arra kényszerült, hogy két olyan ember segítségére támaszkodjon, akik már a bécsi háború kezdete óta – sőt azelőtt is – egyre nélkülözhetetlenebbé váltak. Tudni kell, hogy a császár bigott katolikusknak számított, aki a protestánsokat sem szívelte, s különösen a zsidók voltak számára gyűlöltetsek. Azonban, bár Bécsből is küzte őket, némellyel kivételt tett, hiszen állandó pénzzavarral küszködött, s rájuk mindig számíthatott.

Ilyen kivétel volt Samuel Oppenheimer (1630–1703), a heidelbergi kalandor, egy széles látókörű ember, tele energiával s merész tervekkel. Mint pénzüember képes volt mindig nagy téteketben játszani s egyidejűleg helytállni fejedelmi adósaival, valamint partnereivel és az őt szorongató hitelezőkkel. Idővel annyira megkerülhetetlenné vált a rajnai sereg ellátásában, hogy I. Lipót hivatalosan is a „Hoffaktor” címet adományozta neki (1677), majd 1680-ban engedélyezte neki és családjának, hogy szabadon letelepedhessenek Bécsben, s vallásukat is korlátozás nélkül gyakorolhassák. Mivel azonban a császár adósságai idővel felhalmozódtak, csalás és uszora révénálval börtönbe vetette megbízható hitelezőjét, közvetlenül Bécs ostroma (1683) előtt azonban már ismét szabad, s vele kénytelen a császár a város ellátásáról tárgyalásokat folytatni.

A bécsi háború során Oppenheimer látta el a császári sereget étellel, jószággal, felszereléssel, fegyverzettel. Nyolc hajóból álló flottája számára maga verbuválta a legényseget, ügynökei pedig jelen voltak úgy Németalföldön, mint Franciaországban. Egy-két embere minden bizomnyal eljutott Savoyai seregével Zentáig is. Oppenheimer nemegyszer a szükséges pénzt maga kölcsönözte, vagy pedig segített annak felhajtásában. Általában nagy létszámú sereget volt kénytelen ellátni. Az általa szervezett szállítás sokszor hiányos volt, késett, de folyamatos s éppen ezért megbízható. Valóságos csodákat művelt egy olyan birodalomban, amely még sem közigazgatási, sem gazdasági szempontból nem épült ki teljesen.

A hadseregellátásnak még egy fontos emberi tényezőjét emelhetjük ki: Samson Wertheimert (1658–1724), Oppenheimer unokaöccsét, aki előbb nagybátyja helyetteseként, társaként szerepel, majd halála után annak örökösévé lép elő. Egy ideig ő intézte Savoyai Eugen pénzügyeit.

PEJIN Atilia

Eisenhut Ferenc (1857–1903): Zentai csata (7x4 m. – Zombor önkormányzata székházának dísztermében látható)

* Ezúton mondok köszönetet Barabás Györgyinek (Budapest), aki volt szíves kikutatni számomra a Boér-családra vonatkozó adatokat.

A zentai csata

Tallózás a történelemlkönyvekben

(...) „1697. június 17-én II. Musztafa török szultán újabb hadjáratot indított Magyarország visszafoglalására. Június 5-én Lipót császár a magyarországi hadsereg főparancsnokává Savoyai Jenőt (Prinz Eugen von Savoyen) nevezte ki, aki július 13-án vette át a Kolutnál (Bács vármegye) összpontosított császári hadsereg – 45 ezer ember és 60 db ágyú – vezetését.

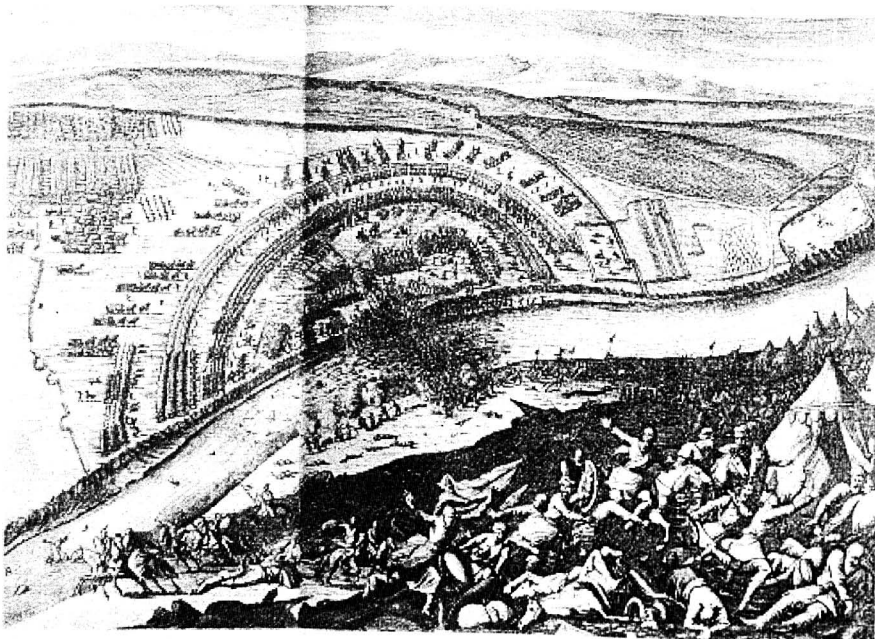
Augusztus 19-én a – kortársak szerint 80 000 főnyi – török hadsereg Pancsovánál megkezdte átkelését a Dunán, majd augusztus 28-án Titelnél a Tiszán is átkelve, benyomult a Duna-Tisza közére. A Tisza nyugati (jobb) partján északi irányba előre nyomuló török hadsereg a Kolutnál táborozó császári főerők hátát fenyegette. Savoyai Jenő utasítására a császári hadsereg azonnal táborot bontott, s – a török hadseregtől nyugatra, azzal párhuzamosan – megkezdte a menetelést ugyancsak északi irányba. Elsősorban azért, hogy Szegedtől délre egyesüljön a szintén Szeged felé vonuló felső-magyarországi császári hadtesttel (parancsnoka: Charles Vaudemont altábornagy) és az erdélyi császári hadtesttel (parancsnoka: Jean-Louis Rabutin de Bussy tábornagy). Savoyai ekkor még nem volt tisztában azzal, hogy a szultánnak és főparancsnokának, Elmas-Mehmed pasa nagyvezírnek mi a pontos hadműveleti szándéka. Buda ellen akarnak-e vonulni, vagy hirtelen jobbfordulattal, átkelve a

Tiszán, Erdélybe akarnak-e betörni.

(...) A török hadsereg azonban Szegedtől délre, Zentánál váratlanul megállt. A török műszaki csapatok rendkívüli gyorsasággal pontonhidat vertek a Tiszán. Egyidejűleg a török hadsereg gyalogsága – az átkelés biztosítására (hiszen tudtak a velük párhuzamosan menetelő császári hadseregről) – egy hatalmas, Tiszától Tiszáig érő, félkörív alakú sáncot épített ki a folyó nyugati partján. A sáncokat mintegy 35 ezer főnyi török gyalogság és száz ágyú szállta meg. Ezek fedezete alatt a török hadsereg vonatoszlopa, tűzérének és lovasságának zöme – II. Musztafa szultánnal együtt – átkelt a hajóhídon a Tisza keleti partjára.” (Veress D. Csaba: A szegedi vár. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1986. 107-108. o.)

(...) „A herceg szeptember 11-én kora reggel 6-6 oslotpót alakított ki lovas- és gyalogos ezredekkel, s teljes harci készenlében vonult az átkelőhely felé. A kora délelőtti órákban a császári előőrsek elfogták Dzsáfer pasát, a török felderítő parancsnokát. Savoyai Eugén maga hallgatta ki a foglyot, aki minden elmondott: a szultán Thoköly Imre tanácsára igyekezett a

(Folytatása a 7. oldalon)

(Folytatás a 6. oldalról)

Maros völgyéig eljutni, de a nyomába szegődött keresztény sereg láttán megváltoztatta menettervét. Francia mérnökök irányításával Zentánál hajóhidat állítottatott föl, hogy serege rövidebb úton érje el Erdélyt. A pasa azt is elmondta, hogy Musztafa már a túlsó parton áll lovassága felével, viszont a nagyvezér az oszmán sereg teljes gyalogságával és a lovasok másik részével még a zentai hídfőben hányt sánc mögött, a folyó jobb partján tartózkodik.

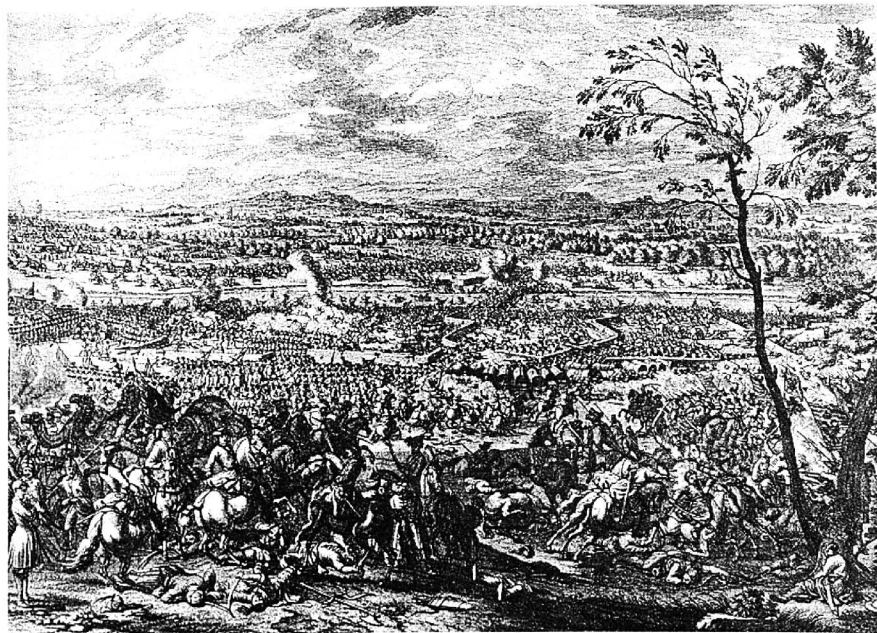
A fővezér személyesen akart meggyőződni a tényleges helyzetről, ezért erős kísérettel előrelagolt, és Zentától délre, egy jó óra járásnyira megállapodott. A látottak a török felderítő tiszt szavait igazolták. Zenta alatt mintegy 2,5 kilométerre állt a 60 hajóból szerkesztett hid. Az átkelőhelyet kb. 1500 méter átmérőjű, félkörívben kiépített és jól megerősített földsánc védte, amely két szárnyával a Tiszára támaszkodott. A hídfőjárót szerkény védte. Az így biztosított hídfőt egy nagyobb sugarú sánc-csal vettek körül, amit még nem fejeztek be, ezért 600–700 méter szélességű rés tátongott rajta, éppen a császári sereg felvonulási irányában. A török gyalogság a belső sánc védelmében húzódott meg, a lovasság a két földsánc közötti térségben állt. Jól látszott, amint a törökök rendezetlenül vonulnak át a hajóhídon a biztonságot jelentő túlsó partra. A folyó két partján, viszonylag szűk területen, mintegy 70 000–80 000 török harcos zsúfolódott össze.

Savoyai Eugész gyorsan határozott: még átkelés közben, az est leszállta előtt akarta megtámadni az ellenséget. Lövegeket

fontató fogatok és lovasság tört előre, s a külső sáncban hagyott résen át mintegy két kilométernyire megközelítették a hídfő körüli összpontosult oszmán erőket. A török lovasság a császáriak előrenyomulásának ütemében hátrált, és semmi hajlandóságot nem mutatott a küzdelemre. A fővezér eközben felsorakoztatta ezredeit: a csatarend közepére a gyalogság vonult fel Commercy herceg vezetésével, a jobb és a bal szárnyon a lovasság kapott helyet – az első sorokban gyalogosokkal együtt –, Siebert Heister és Guido Starhemberg tábornokkal az élen. A herceg – aki közepén tartózkodott – a jobbszárnyat erősebben állította össze, mint a balt, mert az került először harcérintkezésbe az ellenséggel. A bal oldali hadoszlopok csak később, mintegy negyed körívnyi sánc menti út megtétele után érték el a törökök arcvonulát. Végül is a császári ezredek – összesen mintegy 60 000 fő – félkörívben fogták át a hídfőben védelemre berendezkedett ellenséget.

Délután öt óra körül járt az idő, mire valamennyi alakulat a helyére került. Először a tüzérség háromfontos ágyú szóllalt meg. A két szárny 44 ágyújának tüzét főleg a hajóhídra és környékére irányították, nagy kavardást okozva ezzel a hídon tolongó törökök között. A zűrzavart a szultán is elősegítette, aki a másik oldalon a lovakról leszállított szpánikat hajtotta a hídra, hogy a zentai partra érve segítsék társaikat, így eszeveszett tülekedés támadt.

A védekezésre szorított ellenség két ízben is kitoréssal próbálkozott. Elmasz Mehmed nagyvezér megszólaltatta a sáncok

(Folytatása a 8. oldalon)

(Folytatás az előző oldalról)

mögött föllállított ágyúkat és a lovassággal támadást indított a császáriak balszárnya ellen, hogy oldalba, majd hátra kapja őket. Guido Starhemberg azonban könnyedén kivédte a szpánik akcióját, és csapataival a visszavonulókat követve behatolt a török sáncok mögé, ahol mintegy 35 000 katonára kerestek menedéket. A védművek mögött szörnyű közelharc kezdődött: a Tisza felől hátra támadt janicsárok kétségbeesetten védekeztek, ám a császáriaknak sikerült a híd feljárójáig eljutniuk. Savoyai Eugén ekkor a balszárny tartalékaiból és a derékhad sorából erősítést küldött a hídfőbe, majd a jobbszárny ezredeit is előre vezényelte, hogy a lassan estebe hajló küzdelmet eldöntse. Az általános támadásról így írt később a fővezér: Alig foghatom föl, hogy... a gyalogság miként mászhatag meg... olyan könnyen a sáncokat, mert azok roppant magasak és erősek voltak. A lovasság azt művelte, amit még soha életemben nem láttam: még a sánc árkáiban is kísérete és támogatta a gyalogságot, ahol az ellenség tűzét hasonlóképpen állta és viszonzta, mint a gyaloghadak.

Miután a császáriak elfoglalták a hajóhid feljárátát, a törökök helyzete reménytelenül vált: a visszavonulási úttól elzárt ellenséges tömeg a Tisza szakadozott, néhol meredek partjáról a vízbe vezette magát, hogy a 350 méter széles folyón átúszva próbáljon menekülni. Sokukkal a muskétások és karabélyosok tüze végzett, mások a nagy tolongásban a vízbe fulladtak.

A szultán a túlsó partról nézte végig serege romlását, majd a sötétség leple alatt lovasaival együtt Temesvárra futott.

(...) Másnap reggel a császári lovasság egy része átkelt a hajónidon, de a túlsó oldalon már nem talált ellenséget, csak Musztafa elhagyott táborát. A hadiszákmány óriási volt. A Tisza bal partján 6000 lószeres-, élelmiszeres- és poggyászkocsi, a sáncokban maradt ágyúkkal együtt 160 különböző űrméretű löveget találtak. A füves ártéren 8000 lovat, 12 000 vágómarhát és tevéket tereltek össze. A győztesek kezére került az egész török hadipénztár, a teljes kancellária a szultán pecsénymódjával, 100 hadizászló, 48 útdob és 11 boncsok. A sátrak és a bennük levő felszerelés értékét 400 000 forintra becsülték. A legizgalmasabb zsákmány a szultán négylovas kocsija volt a padisah tíz szépséges háremhölgyével.

A fényes győzelemért és a gazdag hadiszákmányért viszonylag csekély árat fizettek a császáriak: alig 500 embert vesztettek, és sebesültjeik száma sem haladta meg az 1600-at. Annál tragikusabban festett a törökök számára a zentai csata-ter: 20 000 katonára holtteste borította a hídfő környékét, elesett Elmasz Mehmed nagyvezír, több főtitiz, köztükk a boszniai és az anatóliai pasa, a janicsáragya és a tüzérség főparancsnoka. A szultáni seregéből sok ezer harcos veszett a Tiszába." (Varga F. János: A fogóy felhődel árnyékában. Magyar História. Gondolat, Budapest, 1986. 252-256. o.)

E számunk szerzői: DOBOS János történész/levéltáros (Kanisza) * PEJIN Attila történész (Zenta) * SZEKERES László régész (Szabadka)

Török páncéling

A HARCBAN kapható sebesülések esélyének csökkentése érdekében már az ókorban készítették a görögök testre illő páncélfelszerelést. Az egyes darabokat bőrre erősítve használták. A rómaiak főleg kemény bőrpáncéllal védekeztek. A szarmaták és a hunok bőrpikkelyekből alakították ki védőfelületet. Csak a középkor folyamán kezdtek olyan vászonvagy bőringeket készíteni, amelyeknek a felülete apró vaspikkelyekkel vagy karikákkal volt befedve. Később a gyűrűket egymásba kapcsolták, elhagyták a vászont, illetve bír alapot és kialakult a páncéling. A török fegyvergyártók kitűnő fegyvereket tudtak gyártani és nagy hozzáértéssel készítették páncélingeket, amit zirih kürte-nek neveztek.

A képen látható védőinget keresztény vitézek zsákmányolták. Az apró karikák egymásba illettek, úgy, hogy egy centiméter vastagságú védőréteget képeztek. A nyak- vagy mell-bevágás öt aranyozott ezüstkapocs (csapárrázal) van összefogva. A legelső kapocson bemélyített, diszkrét elemekkel ellátott aranyozott ezüstbogar van a következő felirattal: Szultán Mohammed khán (= mindig győztes). A galléri háromszög alakú aranyozott ezüstlemezek díszítik. A mell közepé táján kerek ólomlapkába bepréselve látható az ing tulajdonosának a neve: Janicsár aga Musztafa Aga. Az egész eléggé súlyos, 9,70 kilogramm.

A rodostói Musztafa Aga mint a janicsárok agája, Bécs ostromában (1683) vett részt és nagy nehezen, futással mentette meg életét, zsákmányul hagyva páncélingét. Nevéhez fűződik Kara Musztafa nagyvezír sorsa is, akit 1683-ban Belgrádban a szultán meghagyásából végeztek ki.

Sz. L.